

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Regentenwerk : vergaderen in de Staten-Generaal en de Tweede Kamer, 1750-1850

Lauret, L.B.

Citation

Lauret, L. B. (2020, June 17). *Regentenwerk : vergaderen in de Staten-Generaal en de Tweede Kamer, 1750-1850*. Uitgeverij Prometheus, Amsterdam. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/119361>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/119361>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/119361> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Lauret, L.B.

Title: Regentenwerk : vergaderen in de Staten-Generaal en de Tweede Kamer, 1750-1850

Issue Date: 2020-06-17

In de politiek van de wieg tot het graf: de gedachtewereld van een regent

‘In mijn negentienjarige [ambtelosheid] had ik niet kunnen denken dat ik daarvoor in de wieg gelegd was, maar nu ik in het schuitje ben, moet ik wel mede roeien.’¹ Deze gedachte schoot Jan Elias Nicolaas van Lynden van Hoevelaken door het hoofd vlak voordat hij in 1815 de voorzittersstoel beklom van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Na de Bataafse omwenteling koos de Gelderse gedeputeerde voor een ambtelos bestaan in afwachting van betere tijden en niet voor integratie in het nieuwe staatsbestel.² Met de beeldspraak van het schuitje heeft Van Lynden zelf opgeschreven wat ik aan de hand van zijn optreden wil aantonen. De oud-gedeputeerde ter Staten-Generaal die terugkeerde in de gelijknamige vergadering na 1814 probeerde geen terugkeer naar de oude situatie te verwezenlijken. Integendeel, door zijn carrière te hervatten heeft Van Lynden de regententraditie in dienst gesteld van de legitimiteit van de nieuwe staat.

25

De oud-gedeputeerden ter Staten-Generaal zoals Van Lynden, zouden na 1795 nooit meer getalsmatig een wetgevende vergadering domineren. Maar de aanwezigheid van de oude ‘Loevesteinsche’ families en ‘*noms historiques*’ in bestuurlijke posities was een belangrijk kenmerk van het restauratietijdvak.³ Het begin van de negentiende eeuw staat bekend als de periode waarin de elite uit de Republiek versmolt met de nieuwe Bataafse voorhoede tot een stand van notabelen.⁴ Historici hebben al vastgesteld dat enkele families een zetel in de Staten-Generaal als familiebezit beschouwden, zoals gebruikelijk was in de Republiek.⁵ Ik heb er niet voor gekozen al deze

Kamerfamilies de revue te laten passeren en daarmee kwantitatieve doorwerking van de regententraditie aan te tonen. De overdracht van de zetel op de volgende generatie zegt lang niet alles over de continuïteit van het gedrag van de oude bekleeder. Zo vond men het 'bedroevend dat de zoon van Van Sasse van Ysselt de voetstappen van zijn edelen vader niet drukt'.⁶ Achter in dit boek vindt u een klein overzicht van de oud-gedeputeerden en kamerfamilies. Daar kunt u zien dat vrijwel alle noordelijke provincies wel zo'n familie hadden in de gerestaureerde Staten-Generaal. Ook heb ik uitgezocht welke andere gedeputeerden na 1795 hun vergaderloopbaan voortzetten in een van de Kamers. Bestaand onderzoek heeft al uitgewezen dat de vroegmoderne carrièrepatronen zich na 1815 hebben voortgezet.⁷ Vier gedeputeerden zijn toegetreden tot de eerste Bataafse parlementen en het Wetgevend Lichaam telde tussen 1805 en 1810 negen oudgedienden in zijn gelederen. Van Lynden kreeg in 1814 gezelschap van zestien ambtgenoten uit de Republiek. Tien Tweede en elf Eerste Kamerleden hebben zitting gehad in de oude Staten-Generaal.⁸

De continuïteit van de gedachtewereld van één persoon leent zich goed om kwalitatief te laten zien hoe de overdracht van traditie in zijn werk is gegaan. Het persoonsperspectief brengt het spanningsveld in beeld waarop een oud-gedeputeerde kon optreden als drager van de regententraditie in het nieuwe staatsbestel.⁹ Op die manier kunnen we stilstaan bij de vraag of en zo ja, hoe een lid van de oude elite zich heeft aangepast aan de veranderende omstandigheden. Daarvoor bekijken we hoe het Van Lynden verging na negentien jaar ambteloos burgerschap. Als oud-gedeputeerde ter Staten-Generaal droeg Van Lynden na 1814 de herinnering aan deze instelling mee in de vergaderzalen. Zijn handelingen zijn het bewijs dat het overdragen van tradities geen kwestie was van passieve overerving, maar actief handelen vereiste. Van Lynden paste de regententraditie aan, zodat zij relevantie had voor nieuwe gebruikers en in aanmerking kwam voor overdracht.¹⁰

Van Lynden van Hoevelaken staat hier centraal, omdat hij stamde uit een van de voornaamste regentenfamilies van de Republiek en na 1814 verschillende keren constitutionele sleutelposities bekleedde.

Zijn loopbaan heeft persoonlijk bronmateriaal opgeleverd dat ons in staat stelt inzicht te verkrijgen in de aspecten van de regententraditie die hem motiveerden. De brieven die hij schreef of waarin hij zelf figureerde als regent, maken duidelijk dat standsbesef en plichtsbesef nauw aan elkaar verwant waren in het begin van de negentiende eeuw.

Na afloop van zijn termijn als voorzitter van de Tweede Kamer kwam Van Lynden terug op zijn uitspraak over het schuitje in een van de brieven die hij schreef aan zijn jongere broer Carel, de gouverneur van Gelderland. '[W]ijl ik mijne onafhankelijkheid vaerwel gezegd heb, moet ik mijnen troost vinden in het betragten van mijn pligt.'¹¹ Deze plicht bestond voor Van Lynden uit het dienen van drie belangen door middel van zijn publieke functies. Hij diende de familie, de provincie Gelderland en de nieuwe staat, en dat deed hij nadrukkelijk in deze volgorde. Voortdurend hield hij daarbij een oog op de constitutionele balans tussen de regenten, de Oranjevorst en de burgers, oftewel op het machtsevenwicht waarop legitimiteit in de Republiek had berust.¹²

27

Zoals het een Van Lynden betaamde, bezat hij diverse bestuurlijke sleutelposities tegelijkertijd.¹³ Hij had een zetel in de Raad van State en in de Staten-Generaal, een combinatie die in de Republiek onmogelijk was geweest. Op generaliteitsniveau, zoals het overkoepelende bestuursniveau destijds heette, mochten regenten ambten niet combineren. Dat hij beide functies aanvaardde, toont dat Van Lynden meeboog met de nieuwe staatsrechtelijke realiteit. Met zijn jongere broer Carel op de Gelderse gouverneursstoel beschikte Van Lynden over drie ijzers in het vuur waarmee hij zijn belangen kon dienen. Qua vorm had zijn loopbaan op het eerste gezicht veel weg van de persoonsgebonden bestuurscultuur die hem met een vergulde paplepel was ingegoten.

Stadhouderlijk stelsel & Bataafs-Franse tijd

De Gelderse adellijke familie Van Lynden beleefde in het stadhouderlijk stelsel onder Willem v het hoogtepunt van haar macht en aanzien. Een patriots pamflet vergeleek de orangistische familie met

een boom, waarvan de takken wortel schoten in de verschillende provincies.¹⁴ Via een uitgekiende huwelijkspolitiek had de familie toegang gekregen tot bestuurlijke ambten in verschillende provincies. Zo vonden tussen 1747 en 1795 maar liefst twaalf Van Lyndens, los van elkaar, hun weg naar de vergadertafel van de Staten-Generaal. Als gedeputeerde namens Gelderland trad Van Lynden in de voetsporen van zijn vader en twee ooms.¹⁵

28 In het ancien régime bestond geen strikt onderscheid tussen politiek, beheer en bestuur. Bij benoemingen ging het om een persoon of een familie. Of deze persoon of familie de capabelste bekleder was van deze positie, was van ondergeschikt belang. In het stadhoudelijk stelsel van Willem v speelden de familiebanden tussen de regenten bij de verdeling van ambten een voorname rol.¹⁶ De stadhouder stond in een lange traditie van Oranjes die garen sponnen bij de rivaliserende regenten. In 1672 en 1747 hadden de burgers een beroep op Oranje gedaan, onder andere om de macht van de regenten in toom te houden.

Door teruglopende inkomsten uit handelsondernemingen werden de regenten financieel steeds meer afhankelijk van inkomsten die zij verkregen uit ambten.¹⁷ In de zogeheten contracten van correspondentie legden de regenten nauwkeurig vast hoe de ambten tussen de verschillende families rouleerden. Tijdens roerige perioden, zoals na de teleurstellende Vrede van Utrecht in 1713, de Pachtersoproeren in 1748 en de patriottenbeweging in de jaren 1780, klonk gemor over de groeiende geslotenheid van de regentenoligarchie. De opeenstapeling van ambten, nepotisme, intriges en omkooprij leidde tot klachten over het stadhoudelijk stelsel.¹⁸ Een patriots pamflet uit 1782 verhaalde bijvoorbeeld over hoe ‘Mannen van Name’ op de weg naar een ambtenboom hun ziel prijsgaven ‘om Ampten voor haare Kinderen te krijgen’. Aan het eind van de weg wachtte Willem v, die naar believen plukte van de ambtenboom en zo zijn gunstelingennetwerk tevreden hield.¹⁹ Carel van Lynden behoorde tot zijn vertrouwelingen en nam in 1799 zelfs deel aan de mislukte gewapende inval in Oost-Nederland.

Vanuit zijn ballingsoord Oranienstein ontsloeg Willem v in 1801 de oude regenten uit hun eed. Hiermee maakte hij voor hen de weg

vrij om functies in het Bataafse bestuur aan te nemen. Orangistische regenten vervingen toen in veel gevallen katholieke functionarissen. Hierdoor ontstond geleidelijk een amalgaam van protestantse patriotten en oud-regenten. Samen vormden zij de nieuwe notabelenelite.²⁰ Raadpensionaris Schimmelpenninck stelde in 1805 met enige moeite een gematigd Wetgevend Lichaam samen bestaande uit zowel patriotten als oranjegezinden.²¹ Pas na twee maanden aandringen accepteerde bijvoorbeeld de voormalig gedeputeerde ter Staten-Generaal en vertrouweling van de verbannen Oranjes, H.W. van Aylva, zijn benoeming. Voordat hij zitting nam, torpedeerde hij de kandidatuur van de Friese patriot en jurist Siderius. Van Aylva wens- te geen zitting te nemen naast een vroegere rentmeester van zijn familie. In 1806 raadde Van Aylva koning Lodewijk Napoleon zelf aan zowel oude regenten als Bataafse bestuurders te benoemen in het Wetgevend Lichaam en de Staatsraad.²² Een Utrechtse neef van Van Lynden accepteerde in 1807 de positie van Landdrost en zat tussen 1811 en 1814 in het Keizerlijk Wetgevend Lichaam.

29

Van Lynden bleef principieel ambteloos op zijn heerlijkheid Hoevelaken. Hij trouwde in 1804 met een dochter uit het rijke Amsterdamse patriciërs geslacht Corver Hooft. Een verbintenis aangaan met de rijke burgerij was een strategie waarmee de adel zijn kostbare levensstijl na 1795 heeft kunnen handhaven.²³ Behalve de Utrechtse neef accepteerden de overige Van Lyndens, net als hij, pas publieke functies na het herstel van Oranje en de onafhankelijkheid. Zij keerden terug in een staatsbestel waar een streng ambtsethos gold. Redelijkheid, bestuurlijke zuiverheid en bedrevenheid in staathuishoudkunde speelden voor 1795 ook een rol bij de verdeling van ambten, maar inmiddels stonden deze vereisten hoger in het vaandel dan het familiebelang.²⁴

Een regent in de grondwetscommissie

Voor het restauratieregime was de familie Van Lynden een belangrijke steunpilaar.²⁵ Van Lynden ontving in 1814 meerdere benoemingen van de Soeverein Vorst Willem Frederik. Hij kreeg zitting in de ridderschap, een barontitel en een benoeming in de Staten-Generaal.

Zijn broer Carel werd benoemd tot gouverneur. Volgens oud landsheerlijk gebruik zou het voorzitterschap van de Staten-Generaal eigenlijk gaan naar de bejaarde Van Lynden van Blitterswijk, als oudste lid namens Gelderland. Deze Van Lynden was zestien jaar gedeputeerde geweest in de oude Staten-Generaal voor Zeeland en een verre verwant van onze Van Lynden. Van Blitterswijk bedankte vanwege zijn 77-jarige leeftijd en het voorzitterschap ging over op onze Van Lynden, als tweede lid namens Gelderland. Deze positie dankte Van Lynden dus vooral aan zijn familienaam en Gelderse afkomst, en niet zozeer aan de korte tijd die hij zelf in de oude Staten-Generaal had doorgebracht.

30 Van Lynden zat de vergadering voor alsof er sinds 1795 bijna niets was veranderd. Zijn collega's hielpen hem daarbij. Doordat de leden in provinciale orde waren gaan zitten, vond de stemopname plaats in deze volgorde. Van Lynden vroeg de leden bovendien hun stem af te geven direct nadat zij gesproken hadden. Het reglement stond hem zelfs toe te concluderen dat de vergadering een wet aannam, zonder dat alle leden hadden gesproken of gestemd. Van Hogendorp betreunde dat elke gelegenheid voor plenaire gedachtenuitwisseling hiermee verloren ging.²⁶ Willem Frederik daarentegen was erg tevreden met de manier waarop Van Lynden de wetten door de Staten-Generaal loodste en benoemde hem tot commandeur in de Orde van de Nederlandse Leeuw.²⁷

De komst van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden bezorgde Van Lynden een benoeming op basis van competentie. Secretaris van staat Falck prees Van Lyndens politieke inzicht en zorgde ervoor dat de Geldersman toetrad tot de nieuwe grondwetscommissie. Deze commissie zou de grondwet van 1814 aanpassen aan de nieuwe staat.²⁸ De dikke map aantekeningen die bewaard is gebleven, getuigt van de toewijding die Van Lynden aan de dag legde.²⁹ Het 'constitutionele werk' verliep alleen 'niet volkomen naar mijn genoegen', schreef hij aan zijn broer. 'Maar in dit, zoo als in de meeste dingen, geld[t] het gezegde, *on fait ce qu'on peut et non ce qu'on veut*.'³⁰

Met deze pragmatische instelling probeerde Van Lynden op verschillende punten invloed te hebben op de constitutionele balans tussen koning, adel en bevolking. De koning had volgens Van Lyn-

den een belang bij een stabiele – lees welvarende – adel als bestuurlijke intermediair. Hij steunde de wens van enkele zuidelijke commissieleden voor een bijzondere erfrechtpositie van de adel. De welgesteldheid van deze groep moest duurzaam verzekerd worden in de grondwet, zodat enkele aanzienlijke families de monarchie konden steunen. Ten tweede stelde Van Lynden een succesvol advies samen waarin hij pleitte voor de landsheerlijke rangschikking van de zeventien provincies, in plaats van alfabetisch of geografisch.³¹ Via de eed voor Kamerleden probeerde hij het verbod op last en ruggespraak tussen Kamerleden en Provinciale Staten te omzeilen. Van Lynden vond het belangrijk dat de eed leden expliciet toestond ‘wel provinciale of lokale belangen’ te behartigen, zolang deze de grondwet en het algemeen belang respecteerden. De commissie kon zich vinden in deze uitspraak, al had zij geen gevolgen voor de uiteindelijke eedformule.³²

31

Van Lynden behoorde tot de minderheid van de commissie die tegen de openbaarheid van de Tweede Kamer was. Het verleden speelde een duidelijke rol in de argumentatie. Voorstanders verwezen naar de grote prestaties van landen met openbare parlementen, zoals de Verenigde Staten en Engeland. Van Lyndens standpunt was glashelder. ‘Onze voorouders’ waren tot grote daden gekomen, ‘of-schoon zij geene openbare vergaderingen hielden’ en ‘de wezenlijke zaken worden toch in ’t geheim behandeld’.³³ Van Lynden overtuigde de commissie niet en de traditie van geheimhouding in de Staten-Generaal maakte plaats voor gedeeltelijke openbaarheid. Als we Van Lyndens lidmaatschap van de Raad van State bespreken, zullen we zien dat er voor hem nog genoeg ruimte overbleef om in het geheim de wezenlijke zaken te behandelen.

Over de hoofdstukken van de Provinciale Staten en Godsdienst was Van Lynden ook ontevreden. Het was hem niet gelukt de oude aanspreektitel te behouden voor de Statenvergaderingen. Daarnaast betreurde hij het verdwijnen van het artikel waarin de Christelijke Hervormde Godsdienst werd aangemerkt als de religie van de vorst. Hiermee was in 1814 uiting gegeven aan de voorheen bevoorrechte positie van de Nederduits gereformeerde kerk in de Republiek. Dit artikel was onhoudbaar in een koninkrijk waarin de meerderheid

van de bevolking katholiek was. De discussie over het godsdiensthoofdstuk was onaangenaam geweest, 'dog ik heb er mij zoo weinig mogelijk in gemengd', schreef hij aan Carel.³⁴

Als beloning voor zijn constitutionele werk ontving Van Lynden samen met de andere commissieleden een benoeming in de Raad van State, de adviesraad van de koning. Toch hoopte Van Lynden dat Willem I hem ook aanhield als gedeputeerde ter Staten-Generaal, want 'je serai bien dupe s'il en était autrement'.³⁵ Het zou een kostbare aangelegenheid worden om zich als edelman in de nabijheid van de koning op te houden in Den Haag en Brussel. Van Lynden kon niet volstaan met een klein appartement, zoals de vrijgezelle rechter 32 Warin. In Brussel had Van Lynden graag zijn echtgenote en twee dochters bij zich. Het Huis van Lynden bracht hij onder aan het Place Royale. Ook keek hij niet op een cent meer of minder als het op zijn stulpje in Hoevelaken aankwam. Voortdurend schreef hij over de verfraaiingen die hij liet uitvoeren. Gelukkig behoorde Van Lynden tot de eerste 110 leden van de Tweede Kamer. Hierdoor ontving hij boven op zijn traktement als Staatsraad van f 4000,- jaarlijks f 2500,- onkostenvergoeding.³⁶ Door de gedrevenheid die Van Lynden aan de dag zou leggen in het dienen van zijn zaak, blijkt dat beide zetels voor hem meer om het lijf hadden dan erebaantjes.

Voorzitter van de Tweede Kamer

De ziekte van Van Hogendorp zorgde ervoor dat Van Lynden het voorzitterschap in de schoot geworpen kreeg.³⁷ De voorzittersstoel van de openbare Tweede Kamer was niet waar hij als regentenzoon op was voorbereid. Nog voordat hij de eerste zitting had voorgezeten, zag hij 'met ongeduld' uit naar het eind van zijn voorzitterschap, 'want ik stel er mij niet veel genoeg van voor'.³⁸ Desondanks besloot hij ook deze zetel in dienst te stellen van zijn bijdrage aan de legitimiteit van de nieuwe staat. Een deel van de Kamerleden zag echter weinig in de manier waarop Van Lynden zijn plicht vervulde. De vrees voor een onaangenaam voorzitterschap kwam dubbel en dwars uit.

De sessie van 1815-1816 was een aaneenschakeling van vergaderin-

gen die allemaal in het teken stonden van de voorbereiding van wetsvoorstellen. Klokslag tien uur vergaderde hij in de Raad van State, daarna zat hij de plenaire Kamersitting voor en dan was er nog het Afdelingswerk, waar de Tweede Kamerleden in kleinere groepen wetsvoorstellen onderzochten. Maar het plezier verging Van Lynden vooral door de wrevel die zijn interpretatie van de grondwet opriep bij de Kamerleden. Het driftig ‘mede roeijen’ met de nieuwe staat leverde de reputatie van Van Lynden, als een man met onovertroffen verstand van politieke zaken, een flinke deuk op.³⁹ Tegen het eind van de sessie was Van Lynden de wanhoop nabij. ‘God geeve dat ik in de volgende sessie niet weder verkoozen word tot President. Ik heb er zoodanig mijn bekomst van dat ik er niet genoeg van zeggen kan.’⁴⁰

33

De eerste aanvaring tussen voorzitter en Kamer liet niet lang op zich wachten. Na vier weken op de voorzittersstoel meldde Van Lynden aan de Kamer verschillende petitie van particuliere personen te hebben ontvangen. Het Reglement van Orde zweeg over de behandeling van petitie. Hier zag Van Lynden kans zijn interpretatie van de grondwet als leidraad te nemen. Zijn uitleg van dit artikel laat zien dat hij zowel de provincie als de koning diende in de Kamer. Van Lynden vond dat de Staten-Generaal onbevoegd waren om petitie te behandelen die de Kamer bereikten zonder tussenkomst van de Provinciale Staten. Dit was een constitutioneel zuiver standpunt, omdat de grondwetscommissie het recht van petitie had ondergebracht bij de Provinciale Staten.⁴¹ Van Lynden combineerde het petitierecht met de bevoegdheid van de Provinciale Staten de belangen van hun ingezetenen bij de koning en Staten-Generaal te behartigen. Deze interpretatie verstevigde dus enerzijds het gezag van de Provinciale Staten. Anderzijds wilde Van Lynden voorkomen dat de Kamer de petitie aangreep om allerlei initiatiefwetsvoorstellen in te dienen. Daarmee tastte de Kamer in zijn ogen de wetgevende macht van de koning aan.

Van Lynden stelde aan de Kamer voor dat zij zijn interpretatie van het petitieartikel overnam. Dit zou gebeuren wanneer de Kamer zichzelf onbevoegd verklaarde petitie te behandelen die direct aan de Staten-Generaal waren geadresseerd. De Kamer stemde in met

34 een commissie die de bevoegdheid van de Staten-Generaal onderzocht. Van Lynden beging echter de cruciale fout zeven zuidelijke commissieleden te benoemen, onder wie de vooruitstrevende Luikse advocaat Reyphins. De commissie concludeerde unaniem dat de grondwet burgers het heilig recht gaf te petitioneren en zij waren volkomen vrij in hun keuze aan wie zij hun petitie stuurden.⁴² Bij de bespreking van het rapport gaf Van Lynden zijn medestanders in de Kamer uitgebreid het woord, zoals de Zeeuw Bijleveld en Geldersman Van Markel Bouwer. De voormalig Bataafse bestuurder Van Hoogstraten stak een historisch gefundeerd betoog af, waarvan de slotalinea's de gruwelen van massapetities uit het recente verleden in herinnering brachten. Petities waren het favoriete politieke instrument geweest van de patriotten. Van Lynden vond de toespraak prachtig, maar de Kamer was niet overtuigd.⁴³

Van Lynden joeg met dit voorstel over de petities de meerderheid van de Kamer tegen zich in het harnas. Zijn familienaam en eigen verleden wekten argwaan. Hij stond te *'stijf op zijn stuk'*, waardoor collega's vonden dat Van Lynden zijn voorzittersstoel misbruikte om de politieke kracht te fnuiken die de afgelopen twintig jaar van petities was uitgegaan.⁴⁴ Veertien jaar later stond de enorme tegenstand van de Kamer hem nog levendig voor de geest. Destijds beschuldigen collega's hem 'van de volks Stem te willen smoren, het zelve keetenen te willen opleggen'. Bevreesd voor 'veel gemor, veel geschreeuw, veel getwist', zag hij geen andere uitweg dan zijn voorstel terug te nemen. Het gerucht ging dat Van Lynden hiervoor uitdrukkelijke orders van het hof had ontvangen. Wel stelde hij de binnengekomen petities in handen van een commissie, met onder anderen Van Hoogstraten en Markel Bouwer in de gelederen. Zij adviseerden de petities in de griffie te leggen waar de Kamerleden ze konden inzien. De Kamer nam dit advies over en zo heeft Van Lynden toch voor de komende twintig jaar de toon gezet bij de behandeling van petities. De uitspraak 'gedeponeerd ter Griffie ter inzage der Leden' groeide zelfs uit tot een gevleugelde verwijzing naar de doofpot.⁴⁵

Naast het petitiedebacle wijdde Van Lynden zich aan de ondankbare taak de grootschalige wetgeving door de Kamer te loodsen die de Rijksdelen moest uniformeren.⁴⁶ Bij de behandeling van wetten

die de portemonnee van de provincies raakten, doemde de aloude patstelling op tussen de provincies met belangen in de handel en landbouw of juist de industrie. Na de moeizame behandeling van in- en uitvoertarieven vertrouwde Van Lynden zijn broer toe weinig heil te zien in het verenigen van al deze tegenstrijdige belangen. Het was genoeg wanneer 'men in alles 's lands behoeften voorzien kan zonder gemor te veroorzaken'.⁴⁷ Hij zou opgelucht zijn wanneer de indirecte belastingen 'een goed uiteinde' gekregen hadden in de Kamer en deze het land tevredenstelden. De aanneming van de belastingwet had heel wat voeten in de aarde en laat goed zien wat het voorzitterschap inhield voor Van Lynden. De weerstand in de Kamer was groot tegen deze belastingen op consumptiegoederen. Van Lynden smeekte de koning om 'volkomen toe te geven op de belasting van de bieren'.⁴⁸ Ondertussen verrichtte Van Lynden de nodige persuasie onder de Kamerleden. Hij rekende het overhalen van Surlet de Chokier tot 'een zeer groote aenwinst om de oppositie te breken'. Reyphins bleef echter onberekenbaar als 'president van die sectie, die zich nooit volkomen wou uitlaten'. Dit getouwtrek en het petitiedebacle zullen voor Reyphins aanleiding zijn geweest Van Lyndens presidium als onfatsoenlijk af te doen.⁴⁹ Verderop in dit hoofdstuk zullen we zien dat de politieke tweestrijd tussen Reyphins en Van Lynden zich voortzette in de Kamerbankjes.

35

Een laatste reden waarom Van Lynden reikhalzend uitkeek naar het einde van zijn voorzitterschap was de gebrekkige ondersteuning door de griffie. In 1817 wisselden beide Kamers van griffier. De aanloop naar deze wisseling van de wacht illustreert de mengeling van bekwaamheid en familiebanden die een rol speelde bij de verdeling van ambten in het restauratiebestel. In 1814 hadden de Staten-Generaal de zwager van Van Lyndens broer aangesteld als griffier, Van Pabst tot Bingerden. Na 1815 zette Van Pabst dit ambt voort in de Eerste Kamer.⁵⁰ Voor de Tweede Kamer had Falck de Gentse bibliofiel Van Hulthem gerekruteerd. De twee waren in 1814 bevriend geraakt, 'edoch in zijn bekwaamheid had ik mij deerlijk vergist', moest Falck bekennen.⁵¹ Vrijwel onmiddellijk bleek dat Van Hulthem 'wel voor geen post in de wereld minder geschikt wezen kon dan voor juist dezen'.⁵² In plaats van Van Lynden te ondersteunen bij zijn

voorzitterschap correspondeerde Van Hulthem bijvoorbeeld liever met dagbladen. Ook diens assistent, commies Lelyveld, hoewel *'bien capable'* volgens Van Lynden, liet hem hopeloos in de steek bij de productie van rapporten. Als Van Lynden er zelf niet achteraan ging, kwam hij volledig onvoorbereid aan bij zijn gesprekken met de koning en ministers.⁵³ Zowel Van Pabst als Van Hulthem verkreeg op eigen verzoek eervol ontslag en de griffie onderging een grondige herstructurering.⁵⁴

Solliciteren: familiebanden & competentie

36 Er volgde een sollicitatieprocedure voor de griffierpost in beide Kamers en dat kwam de gebroeders Van Lynden perfect uit, want zij hadden allebei een familielid te plaatsen. De Van Lyndens bevonden zich door hun bestuursfuncties en afkomst in zowel het familiale als bestuurlijke epicentrum van het koninkrijk. Voor 'uw zwager' Van Pabst was er nog plaats in de Raad van State, liet Van Lynden weten aan Carel. Indien Van Pabst interesse had, wilde Van Lynden de vicevoorzitter van de Raad Mollerus er gerust over spreken.⁵⁵ Deze gunst betaalde zich dubbel en dwars terug. Van Lyndens neef, Van Weede van Dijkveld, solliciteerde namelijk voor de post van Van Pabst bij de Eerste Kamer en werd 'door dezelve gepatroniseerd'.⁵⁶ Ondertussen vernam Van Lynden informatie over andere kanshebbers van Falck. Zo kon Van Lynden inschatten dat Mollerus de vader van zijn schoonzoon niet verder zou 'protegeeren, dan hij fatsoenshalve doen moet', waardoor zijn neef Van Weede 'nog al enige kans voor zig heeft'.⁵⁷ De Eerste Kamer benoemde inderdaad Van Weede van Dijkveld als griffier en hij zou de functie maar liefst 25 jaar vervullen.

Van Lynden had als Tweede Kamerlid een officiële stem in de opvolging van griffier Van Hulthem. De vele sollicitanten dichtten zich allerhande kwaliteiten toe, 'en algemeen worden zij gemist', oordeelde Van Lynden door schade en schande wijs geworden.⁵⁸ Het was duidelijk dat hij op zoek was naar een bekwame bekleeder van dit ambt. Zijn voorkeur ging uit naar de secretaris van de grondwetscommissie, Meyer, 'die ik het geschiktste reken' en 'na hem Markel

Bouwer', de Gelderse collega die zijn petitievoorstel had gesteund. Voor De Geer, commies van de Raad van State, zou hij alleen kiezen bij gebrek aan beter. Van Lynden wilde in elk geval 'niet zeer [De Geers] Protecteur zijn'. Deze Utrechtse stadsbestuurder leek hem wat jong voor de functie en hij zou beter tot zijn recht komen in dienst van een minister. Maar bij deze vacature legde Van Lyndens voorkeur minder gewicht in de schaal. J.L.W. de Geer van Jutphaas kwam als winnaar uit de bus en ook hij zou 25 jaar in functie blijven.⁵⁹ De bemoeienis van de Van Lyndens met deze wisseling van de griffiers is tekenend voor de manier waarop in het restauratiebestel posities werden vergeven.

Er had sinds het ancien régime een geleidelijke normverschuiving plaatsgevonden. Ambten moesten vergeven worden op basis van competentie en niet via familienetwerken, patronage of protectie. In de praktijk bleek echter dat, naast bekwaamheid, deze persoonsgebonden verdelingsmechanismen een rol speelden. Een belangrijke oorzaak van de 'regentenmentaliteit' als traditie binnen de Nederlandse politiek is het feit dat de bestuurders, groot geworden in de Bataafs-Franse tijd, het gebruik van onder andere familieconnecties van de regenten succesvol overnamen.⁶⁰ Een minister als Falck wist heel goed te balanceren tussen het moderne ambtsethos en de familiebelangen. Op verzoek van zijn zwager beval hij bijvoorbeeld diens zoon aan, 'niet als neefje van den Minister, maar als jongmensch dat aangebragt moest worden'.⁶¹ Verder wemelde het in de rechtbanken van de neefjes en zoontjes van Justitieminister Van Maanen en wist de nieuwe minister van Financiën F.A. van Hall zich bij zijn aantreden op het Binnenhof in 1842 omringd door zwagers. Het was dringen geblazen voor de ministers om hun zoons geplaatst te krijgen. De oude elite klaagde over het feit dat zij het aflegde tegen de nieuwe generatie bij de zoektocht naar ambten voor hun verwanten.⁶²

Het voorgaande laat zien dat de leden van de nieuwe en oude elite allen de weg bewandelden naar de ambtenboom omwille van de familie. Dit had twee gevolgen voor het restauratiebestel, waarmee Van Lynden te maken kreeg. Ten eerste nam de concurrentie binnen de notabelenelite toe en ten tweede bemoeilijkte de competentie-eis

het spel voor de oude elite. Deze eis liet zich niet beheersen door het vertrouwde familiale rekenmodel. Behendigheid en tact waren ook in het ancien régime belangrijke voorwaarden geweest voor het succesvol meedingen in het stadhouderslijk stelsel. Maar nu zowel de oude als de Bataafse elite meeding, werden deze eigenschappen onmisbaar voor een bestuurder die een familielid geplaatst wilde hebben. Koning Willem I spon net als zijn vader garen bij deze concurrentie. Hij maakte handig gebruik van het overgrote aanbod om de oude en nieuwe elite aan zich te binden. De concurrerende elite leidde daarom ook tot een kostbare overheid die in veel betrekkingen voorzag.⁶³

Broer, Staatsraad en heer van Hoevelaken

De grote invloed van Willem I op bestuurlijke benoemingen is een reden waarom het lidmaatschap van de Raad van State voor Van Lynden belangrijker was dan zijn zetel in de Tweede Kamer. De Raad van State stond bekend als een kostbaar schaduwwerktuig van de regering, waarin Willem I gunstelingen benoemde die een aanzienlijk traktement ontvingen. Voor de koning was de Raad een belangrijk bindmiddel tussen hem en de concurrerende notabelen. Officieel gaf de Raad advies aan de koning over de wetsvoorstellen van zijn ministers. Maar ook hier zat Willem I niet te wachten op kritische geluiden.⁶⁴ Daarin school voor Van Lynden niet de meerwaarde van deze zetel. De beslotenheid en de nabijheid tot de koning maakten de Raad geschikt voor het dienen van de belangen van zijn broer en Gelderse gouverneur Carel en zijn heerlijkheid Hoevelaken. Als Staatsraad zou hij ook waar mogelijk proberen de traditie van de Republiek en het Koninkrijk te dienen.

De briefwisseling tussen Van Lynden en zijn broer getuigt van de band die regentenfamilies onderhielden tussen de provincie en het nationale centrum van de macht. Voordat het uur van de Raad sloeg, werkte Van Lynden aan de vertrouwelijke correspondentie waarin hij zowel nieuws over gunsten als gunsten zelf uitwisselde met zijn broer. De broers ondernamen verschillende projecten.

Zo hielden zij zich nauwgezet bezig met de reglementen voor de inrichting van het Gelderse platteland in gemeenten en de samen-

stelling van de Statenvergadering.⁶⁵ Van Lynden werkte als Staatsraad mee aan de concepten, waarover zijn broer als gouverneur met de Provinciale Staten mocht adviseren. Hij hield Carel voortdurend op de hoogte van de voortgang van de behandeling in het regeringscentrum. De Raad trok de stedelijke reglementen naar zich toe en streefde een zo groot mogelijke uniformiteit na. De verdeling van het Gelderse platteland bleef in handen van de Provinciale Staten, en dus van de Van Lyndens, en verliep veel moeizamer.⁶⁶ De Gelderse Staten hadden een concept ingezonden dat aanknoopte bij de situatie zoals die voor 1795 was geweest. Het Gelderse plan week hierin zodanig af van de overige provincies dat het in Den Haag een vreemde indruk maakte.⁶⁷ Van Lynden corrigeerde zijn broer. Het was beter de juiste balans te vinden tussen herstel van de situatie van voor 1795 en behoud van het nieuwe. 'Hoe het zij,' schreef hij Carel bij het overhevelen van het reglement, 'tragt er wat van te maaken dat de ingezetenen te vrede steld en even wel geschoeid is op de denkbeelden van deezzen tijd.'⁶⁸

39

Van Lynden gaf in de Raad ook gevolg aan zijn interpretatie van het petitierecht. Carel attendeerde hem op een rekest uit het Gelderse dorpje Beltrum. Zij waren er niet van gediend dat de Gedeputeerde Staten namens de provinciale autoriteit besluiten publiceerden. Met veel moeite wist Van Lynden de zaak in de Raad van State, in bedekte, algemene bewoordingen, in het voordeel van Beltrum te dirigeren.⁶⁹

Tenslotte waren beide broers gebaat bij een goede relatie met de koning. Toen Willem I de Raad om advies vroeg over de nieuwe gouverneursinstructies, maakte Van Lynden deel uit van de voorbereidende commissie. Hij wilde een goede indruk maken op Willem I met een deskundig advies en speelde ter voorbereiding zijn papieren door aan Carel.⁷⁰ Dit was voor zijn broer een kleine wederdienst verleken met de moeite die Van Lynden had genomen een grafelijke titel voor broerlief te regelen bij de koning. Zelf stelde Van Lynden met twee dochters weinig belang in een erfelijke titel met een financiële tegemoetkoming. Hij was meer dan tevreden met de barontitel die hij in 1814 had gekregen. Carel daarentegen had meerdere zoons en verkeerde permanent in geldnood.⁷¹

De prijs die Van Lynden betaalde voor zijn invloedrijke positie als Staatsraad en Kamerlid was het verlies van zijn onafhankelijkheid. Hij was zich ervan bewust dat Willem I van hem verlangde dat hij het regeringsbeleid steunde.⁷² Kamerleden vonden het strijdig met hun onafhankelijkheid dat een Staatsraad als Van Lynden ook een Kamerzetel had. In de Republiek was het verboden geweest verschillende generaliteitsambten te combineren. Tijdens de Restauratie golden Staatsraden in de Staten-Generaal als stromannen van de koning, omdat zij eerst de koning hadden geadviseerd over de wetsvoorstellen en daarna ook nog hun stem eraan gaven in de Kamer.

40 Van Lynden had echter meer problemen met een ander gevolg van zijn dienstbaarheid. De koning moest hem verlof geven voordat hij kon vertrekken naar 'mijn geliefd Hoevelaken'.⁷³ Het vrije buitenleven was een belangrijk element in het standsbesef van Van Lynden. Zijn sterke binding met Hoevelaken zorgde ervoor dat een verblijf in Den Haag of Brussel zo kort mogelijk moest zijn, al probeerde Willem I de hang naar buiten van zijn dienaren te controleren. Zodra Van Lynden de kans zag, sprong hij in zijn koets naar Hoevelaken, soms zonder officieel verlof.⁷⁴

Als heer van Hoevelaken had Van Lynden een persoonlijk belang bij een gunstige indeling van de Gelderse gemeenten. Tot zijn spijt werd de heerlijkheid aangemerkt als een 'geringe gemeente van vijf-honderd zielen'.⁷⁵ In tegenstelling tot andere Gelderse heren, was Van Lynden er niet op gebrand geweest Hoevelaken als afzonderlijke gemeente te laten aanmerken. De wildgroei aan ambten zou dan zijn eigen portemonnee raken. Hij steigerde bij het lezen van de gemeentelijke belastingaanslag. '[W]aartoe die hoge tractementen? Om mij het geld uit de sak [te] kloppen?' schreef hij verontwaardigd aan Carel over de salarissen die hij moest bekostigen.⁷⁶ Daarnaast vond hij het onrechtvaardig dat alle provinciale fondsen werden ingezet om in de rijksbegroting een hoge subsidie te realiseren voor vondelingen. Waarom vloeiende Gelders geld weg uit de provincie naar grote steden als Amsterdam en Brussel?⁷⁷ Als dit doorging, 'dan beklag ik mij als Heer van de plaats bij de koning', hoe 'onordelijk' Van Lynden het ook vond zich te beklagen over besluiten die de handtekening van zijn broer droegen.⁷⁸

Noch via Carel, noch via de koning of Raad van State slaagde Van Lynden erin de belastingaanslag van Hoevelaken te verminderen of de subsidie voor vondelingen tegen te houden.⁷⁹ Er restte Van Lynden nog maar één ijzer in het vuur om het belang van 'ons arme Hoevelaken' en de provinciale schatkist te behartigen: de plenaire zaal van de Tweede Kamer. Bij de bespreking van de algemene rijksbegroting in de Tweede Kamer zette Van Lynden zijn figuurlijke pet van Staatsraad af. Hij hield een pleidooi tegen de geringe bijdrage van het Rijk aan de plaatselijke besturen en de hoge subsidie voor vondelingen. Om zijn eerste punt kracht bij te zetten, schuwde hij zelfs een vergelijking met het Franse prefectenbestuur niet. Het bedrag dat gereserveerd was voor de grote Baljuws verbleekte bij de bijdrage die de Fransen reserveerden voor de sousprefecten van Nijmegen, Tiel, Zutphen en Arnhem. Aan het eind van dit pleidooi zette Van Lynden zijn Staatsraad-pet weer op. Dit Gelderse probleem mocht hem als vertegenwoordiger van de hele natie natuurlijk niet verleiden de rijksbegroting af te stemmen.⁸⁰ Hiermee bleef hij trouw aan het principe dat hij in 1815 in de Kamereed had willen uitdrukken. Het dienen van een plaatselijk belang was toegestaan in de Tweede Kamer, zolang dit het algemeen belang niet in de weg stond. In de Kamer was hij bereid de maximale tussenruimte in de grondwet op te zoeken. Dat geeft aan hoezeer hij eraan hechtte dit persoonlijke en lokale belang te dienen in Den Haag. Het optreden laat ook zien dat zijn Kamerzetel een plek was waar hij zich meer vrijheid gunde in het openlijk uitdragen van de principes die bij zijn stand hoorden.

41

Lid van de Tweede Kamer

Opgelucht had Van Lynden zijn lidmaatschap van de Staten-Generaal voortgezet in de Kamerbankjes. 'Ik ben uittermate in mijn schik geen President meer te zijn, want ik verwacht veele moeielijkheden en verdrietelijkheden,' schreef hij vlak voor zijn eerste Brusselse zitting.⁸¹ Doorgaans contrasteerden Van Lyndens regeringsgezinde gedrag en opvattingen met die van meer kritische Kamerleden. Hij sprak niet graag in de openbare plenaire zitting en dat mocht de Kamer gerust

weten. ‘Het is genoegzaam bekend dat ik geen voorstander ben van openbare beraadslagingen, als hebbend daarvan nimmer eenig goeds verwacht.’⁸² Zijn openbare spreekbeurten waren meestal kort en Nederlandstalig, zelfs wanneer alle andere leden Frans spraken.⁸³

42 De grote uitzondering vormt Van Lyndens bijdrage aan het debat over de jachtwet van de Leidse hoogleraar J.M. Kemper. De jacht was een belangrijk onderdeel van de aristocratische levenssfeer waar Van Lynden deel van uitmaakte. Op 3 maart 1818 nam hij als eerste het woord en meldde in het Nederlands dat hij Kempers wet steunde. De wet beschouwde het jachtrecht als een regaal van de Kroon.⁸⁴ Van Lynden kon daarmee leven omdat noch de koning, noch de grondeigenaar vrijelijk beschikte over dit recht. Alleen de wet kon bepalen wie het jachtrecht toekwam. De Kamer zond het wetsvoorstel daarentegen terug naar de koning, omdat er nog te veel ruimte was voor diversiteit in beide Rijksdelen. In de nieuwe redactie stelde Kemper voor alle oude bepalingen en besluiten over het jachtrecht af te schaffen en het jachtrecht volledig te laten afhangen van grondbezit.⁸⁵ De bestaande verdeling van het jachtrecht zou hierdoor grondig gewijzigd worden.

Van Lynden liet de inbreuk op dit oude voorrecht van zijn stand niet ongemerkt voorbijgaan. Voor zijn doen hield hij een lange redevoering over de jacht. Om ook de zuidelijke leden aan te spreken herhaalde hij de belangrijkste elementen in het Frans.⁸⁶ Van Lynden weigerde zijn goedkeuring aan dit wetsvoorstel te geven. De wet zou ervoor zorgen dat huidige bezitters van het jachtrecht, maar zonder grondbezit, dit recht plotsklaps kwijtraakten. Voor deze groep bepleitte Van Lynden uitzonderingen in de wet, zoals de mogelijkheid dat ambachtsheren het jachtrecht toekenden. De reactie van Kemper laat zien hoe Van Lyndens verleden zijn gezag kon ondermijnen. De ‘heeren van Lynden van Hoevelaken, Fontein Verschuir, Utenhove en Bijleveld’ wilden de jachtwet het liefst ‘tot het oogenblik van 1795 terug brengen’.⁸⁷ Van Lynden moest kritiek op wetgeving dus zorgvuldig formuleren, wilde hij niet als reactionair aan de kant worden geschoven. De Kamer nam de wet aan, maar Van Lynden had als tegenstemmer gezelschap van zijn adellijke collega’s uit het Noorden.

Het optreden en de tegenstem van Van Lynden geven aan dat hij

in deze kwestie de voorrechten van zijn stand belangrijker vond dan zijn dienstbaarheid aan de koning. Doorgaans blonk hij in de Kamer uit door regeringsgezindheid. De korte redevoeringen zullen juist door hun beknoptheid en het Nederlands zijn opgemerkt tussen de lange Franse redevoeringen. Het beroep op de Republiek gebruikte Van Lynden na de jachtwet als retorisch middel tot steun aan de regering.

In maart 1820 verleidde de afkeuring van de begroting Van Lynden tot een berisping van de oppositionele Kamerleden. Minister van Maanen volgde de debatten en maakte aantekeningen. Hij noteerde dat Van Lynden het woord nam, nadat de Luikse d'Omalius zich, 'zeer Jacotypisch' als een razend mens hees had geschreeuwd tegen de regering.⁸⁸ Van Lynden benutte dit moment om de traditie van de Republiek in te roepen. De zoektocht naar consensus in de oude Staten-Generaal had ook legitimerende kracht in de nieuwe staat. De constitutionele monarchie bestond volgens Van Lynden bij de gratie van het gemeen overleg tussen de koning en de vertegenwoordigers van het volk. Tot dit gemeen overleg behoorden 'goede verstandhouding, eensgezindheid [en] opoffering van geliefde denkbeelden'.⁸⁹ Van Lynden sloot af met een beroep op de eeuwige waarheid die 'onze voorouders' de Kamerleden hadden bijgebracht: 'Concordia res parvae crescunt, discordia res maximae dilabuntur.'⁹⁰ (De kleinen groeien door eendracht, ook de grootsten gaan ten onder door tweedracht) Voor de Kamerleden zal duidelijk geweest zijn dat Van Lynden als voormalig gedeputeerde in de Staten-Generaal zijn persoonlijke en het institutionele verleden inzette om zijn stelling kracht bij te zetten.⁹¹

Deze boodschap raakte in elk geval doel bij Warin, die als een van de weinige noordelijke leden de begroting had afgekeurd. Na het begrotingsdebat maakte hij enigszins behoedzaam kennis met Van Lynden in het Brusselse café Suisse. Het lot had hen in dezelfde Afdelingsvergadering geplaatst en dat was een laagdrempelige reden voor nadere kennismaking.⁹² In de Afdeling leerde Warin dat Van Lynden de Staten-Generaal helemaal niet als medewetgevers beschouwde. De wetgevende macht kwam enkel de koning toe. In de Kamer gaf Van Lynden gehoor aan dit principe door vóór alle wetten

te stemmen.⁹³ Als lid van de Raad van State was dat ook logisch, omdat hij deelnam aan de adviesronde voordat de wet de Kamer bereikte. Deze overtuiging en houding stonden haaks op die van Warin, die gewoonlijk wetten afstemde en zichzelf toestond onafhankelijke opvattingen te hebben.⁹⁴

44 In de Kamer botste Van Lynden het hevigst met de Luikse advocaat Reyphins. ‘Het dwingen van Reyphins en zijn partij’ frustreerde de stemmingen over het Burgerlijk Wetboek. Van Lynden hield vast aan zijn gewoonte alle artikelen die de voorzitter in omvraag bracht goed te keuren. “Het kan mij niet schelen”, grapte Van Lynden na een warrig verlopen stemming tegen een verbaasde Warin.⁹⁵ Minder onverschillig reageerde Van Lynden toen Reyphins voorstelde een petitie naar de minister te sturen. Tijdens de woordenwisseling die hierop volgde, sprak Van Lynden zittend, een onmiskenbaar teken van zijn diepe afkeuring voor dit voorstel. Kamerleden en ministers waren verplicht staand te spreken uit eerbied voor hun toehoorders en het instituut van de Kamer.⁹⁶ Een andere keer liep Van Lynden zichtbaar rood aan van woede over een opmerking in een redevoering van de Luikse advocaat.⁹⁷ Met deze confrontaties in het achterhoofd vond Warin het een komische speling van het lot dat de twee tegenpolen uit de Kamer tegenover elkaar zaten aan de dinertafel bij minister De Coninck. De heren wisselden de hele avond geen woord met elkaar. Maar dat viel nauwelijks op tussen de in totaal veertien aanwezige Kamerleden aan deze ministeriële dis.⁹⁸ Dat Van Lynden en Reyphins aan dezelfde tafel zaten, maakt duidelijk dat een hoffelijke en zo nu en dan amicale omgang gebruikelijk was voor het functioneren van zowel Van Lynden als de oppositionele leden.

Van Lynden stond niet alleen in de manier waarop hij zich in de Kamer wijdde aan de zaak van de regering. Dat bewees de petitiegolf die de Kamer vanaf 1828 overspoelde.⁹⁹ De Kamer stelde de handelswijze die zij sinds het fameuze debat uit 1815-1816 had gevolgd ter discussie. Het Zeeuwse Kamerlid Hinlopen sprak uitgebreid tegen de behandeling van petities. Net als Van Lynden in 1820 sprak Hinlopen in het Nederlands en eindigde zijn betoog met het Concordia-devies van de oude Staten-Generaal.¹⁰⁰ Als Kamerlid had Van Lynden zijn

standpunt over de petitie niet gewijzigd sinds zijn voorzitterschap. Vanuit een andere positie probeerde hij opnieuw dit politieke instrument te dwarsbomen. Hij nam als enige met een aantekening in de notulen afstand van het besluit de petitie in een Adres aan de koning aan te bieden.¹⁰¹ Luzac, een principieel verdediger van het petitie-recht, wist genoeg. Hij concludeerde na afloop in een brief dat Hinlopen, 'Fontein Verschuur, en Van Lynden van den Ouden Tijd [zijn], en geloven dat 1829 onmiddellijk gevolgd is op 1787'.¹⁰² Ook in maart 1830 hield Van Lynden in de Kamer vast aan zijn overtuiging, of dit nu volledig indruiste tegen de meerderheid van de Kamer of niet. Toen de Kamer besloot een rapport van de verzoekschriften-commissie te drukken en aan de minister te zenden, probeerde hij dit tegen te houden. De actie van Van Lynden heette in het roddelcircuit 'dwaas'.¹⁰³ In het openbaar durfde Van Lynden duidelijk te volharden in zijn minderheidspositie.

45

Met beide handen greep Van Lynden de mogelijkheid aan zijn weerzin tegen petitie via zijn zetel in de Raad van State tastbaar gevolg te geven. Terwijl de Tweede Kamer hevig debatteerde over de massaal binnenstromende petitie, had de koning aan de Raad van State advies gevraagd over de interpretatie van het petitieartikel. De vicevoorzitter van de Raad, de Prins van Oranje, stelde dit verzoek in handen van Van Lynden, Metelerkamp, Reyphins en Dotrengé.¹⁰⁴ Hierover een advies voorbereiden met Reyphins zag Van Lynden uiteraard niet zitten. Hij overtuigde de prins de zaak zonder advies in de volle Raad te behandelen. Vol goede moed bereidde Van Lynden een uitgebreid advies voor, waarin hij betoogde dat de huidige bepalingen in het grondwetsartikel onvoldoende garantie boden tegen massapetitie. Helaas voor Van Lynden liet zijn inschattingsvermogen te wensen over. In de voltallige Raad kwam een conceptadvies tot stand met een volledig tegengestelde strekking. De meerderheid vond dat de Staatsregelingen vanaf 1801 afdoende beperkingen hadden bevat tegen de bestorming van vergaderingen met eisen en rekenen. Na de 'jaaren 1785, 1786 en 1787 en wederom na 1795 [had] de reden haar gezag hernomen'.¹⁰⁵ Bij nader inzien besloot Van Lynden dat het toch verstandiger was mee te roeien, 'mij schoon in de hierboven uiteengezette denkbeelden vasthoudende'. Onder bijvoeging

van deze clause stak Van Lynden het advies onuitgesproken terug in zijn portefeuille. In dit besloten verband had het geen zin de wens van de meerderheid openlijk te bestrijden. De regering had besloten tegemoet te komen aan enkele wensen geuit in de petities, zodat de behandeling van de tweede tienjarige begroting soepel zou verlopen.

Institutioneel geheugen van de Kamer en de Raad van State

46 De bekostiging van de troepen ontlokte aan Van Lynden een reflectie over de constitutionele transitie die zijn lange lidmaatschap van de Staten-Generaal had ondergaan. Deze transitie had gevolgen voor zijn politieke verantwoordelijkheidsbesef. Op donderdag 31 maart 1831 nam hij als eerste het woord. Geheel in zijn stijl leverde hij een korte bijdrage, die hij afsloot met een directe verwijzing naar de Republiek.

Voorheen geroepen door mijne geboorte en de daaruit voortvloeiende betrekkingen, om de belangen van mijn vaderland te behartigen, vond ik in zelfvoldoening en gerustheid van geweten genoegzamen grond, om geene andere verantwoording te behoeven. Thans echter, daar ik in deze Vergadering geene andere stem kan en mag uitbrengen dan als volksvertegenwoordiger, acht ik mij verplicht tot meerdere verantwoordelijkheid en aan dat gedeelte van het volk van Nederland, dat ik alsnog vermeen te vertegenwoordigen, reenschap te moeten geven van mijn doen en laten in die hoedanigheid.¹⁰⁶

Van Lynden was zich overduidelijk bewust van de verschillende wegen die hem een zetel in de Staten-Generaal hadden bezorgd. De verschuiving van geboorterecht naar kiesrecht vroeg om een andere verantwoording van zijn daden. Ook al hadden de Gelderse Staten hem in 1828 verkozen, het was hem verboden ‘om alleen de belangen’ van de Gelderse Staten te behartigen. Van Lynden voelde zich verplicht de staatslening te steunen, *en* als ‘ingezetene’ van ‘dat voorheen zoo gelukkig gemeenebest der Vereenigde Nederlanden’, *en* als

volksvertegenwoordiger. Met deze stemverklaring getuigde Van Lynden in het openbaar van de verschuiving die de opvatting over politieke vertegenwoordiging had ondergaan na 1795. Hij presenteerde zich als de verpersoonlijking van de overgang van geboorterecht naar kiesrecht als de grondslag van politieke vertegenwoordiging. Op dat moment paste de historische legitimering van zijn positie en stemgedrag bij de teneur van het Kamerdebat. De roep om de terugkeer van de oude benaming 'Vereenigde Nederlanden' voor de noordelijke provincies werd breed gedeeld en de Kamer stemde in met de lening.¹⁰⁷ Deze toespraak zou de zwanenzang zijn van Van Lynden in de Tweede Kamer. De ontbinding van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden betekende voor Van Lynden het einde van zijn Kamerlidmaatschap.

47

Zijn laatste constitutionele sleutelrol liet door de weigering van Willem I het verlies van de zuidelijke provincies te accepteren nog acht jaar op zich wachten. De officiële scheidingspapieren van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden tekende de koning pas in 1839. Als waarnemend voorzitter van de Raad van State kon Van Lynden de aanpassing van de grondwet, waaraan hij zelf had meegewerkt, in goede banen leiden.¹⁰⁸ De Raad van Ministers meende dat alleen strikt noodzakelijke aanpassing van de grondwet verantwoord was 'omdat men wel weet waar men begint, maar niet waar men eindigt'.¹⁰⁹ Dit argument klonk Van Lynden als muziek in de oren. Hij was geboren en getogen in een tijd die wantrouwig stond tegenover politieke hervorming. Bovendien zouden vergaande wijzigingen erop kunnen duiden dat de grondwetscommissie van 1815 slecht werk had geleverd.

Voor het gezag van zijn commentaar op de wijzigingen, deed hij een beroep op zijn bestuurservaring in de Tweede Kamer, de grondwetscommissie en de Staten-Generaal van 1814. Van Lynden hield ten eerste vast aan zijn bezwaar tegen het expliciet opnemen van de strafrechtelijke ministeriële verantwoordelijkheid. Hij bracht in herinnering dat dit standpunt hem in maart 1830 een publieke reprimande had opgeleverd van zijn 34-jarige collega in de Tweede Kamer Charles de Brouckère jr.¹¹⁰ Ten tweede was het volgens hem onverstandig om in het religiehoofdstuk tegemoet te komen aan de ver-

schillende meningen van de leden van de Staten-Generaal. In de constitutiecommissie had hij gezien hoe dit de deur openzette voor eindeloze religieuze haarkloverij. De grondwet probeerde het gedrag van de Kamerleden wel beter te reguleren, maar volgens Van Lynden met overbodige bepalingen. Zo loste het vertrek van de zuidelijke leden het afwezigheidsprobleem op, want ‘zoo lang ik Lid van de Staten-Generaal geweest ben en de vergadering uit 55 leden bestond, ’t zij in 1814, ’t zij na oktober 1830’ waren voldoende leden aanwezig. Ook de verhoging van de minimumleeftijd van 30 naar 35 leidde niet tot bedaarde Kamerleden, wist Van Lynden na de aanvaring met De Brouckère. ‘Met 30 is men wijs genoeg of men wordt het nooit en op 48 35 jaar is het vuur der jeugd nog niet uitgedoofd.’ Op 73-jarige leeftijd hadden de politieke geest en het institutionele geheugen van Van Lynden in elk geval nog niets aan scherpte ingeboet. Zoals hij voor- spelde, was de Tweede Kamer zeer teleurgesteld over de beperkte aanpassingen van de grondwet.¹¹¹

Aan de wieg van de moderne politiek

Had dit hoofdstuk over een andere regent kunnen gaan? Ja en nee. Van Lynden was zeker niet de enige regent die zijn bestuurlijke loopbaan voortzette in het restauratiebestel. Wat dat betreft had dit hoofdstuk bijvoorbeeld over Mollerus kunnen gaan, die zowel voor 1795 als na 1813 werkzaam was in de Raad van State en daartussen functies vervulde onder de Bataafs-Franse regimes. Ik had ervoor kunnen kiezen te zoeken naar een oud-gedeputeerde die wel reactionair handelde. Die waren er ook: de Gelderse baron en voormalig gedeputeerde Van Heeckeren van Enghuizen gaf in de Eerste Kamer minder blijk van politieke souplesse dan Van Lynden. Bij de beraadslagingen over de financiële wetten in februari 1818 stak hij een advies af waaruit bleek dat hij weinig op had met de eenheidsstaat, omdat die de provinciale en particuliere belangen bedierf:

Men had de oude provinciale wetten moeten laten, zoo als Karel v heeft gedaan, toen was het land gelukkig: – maar Jozef II die gelukkig vroeg is gestorven, Filips II en Bonaparte, die de eenheid hebben wil-

len invoeren, hebben het Land bedorven. Er is niets bederfelijker dan het systema van eenheid.¹¹²

Voor mijn verhaal over de Staten-Generaal was Van Lynden de meest logische en interessantste keuze, omdat hij als regent de politiek uit de Republiek wist te vertalen naar een constructieve bijdrage aan de nieuwe staat en zo continuïteit heeft weten te bewerkstelligen. Hij heeft dit instituut bovendien gediend in elke mogelijke kwaliteit: als gedeputeerde, Kamervoorzitter, Kamerlid en Afdelingsvoorzitter. Wat Van Lynden zo boeiend maakt is de manier waarop hij zich aan zijn taak wijdde. Al heeft hij niet eigenhandig de regententraditie overgedragen, hij deed dit wel eigennuttig en vanuit een diepe overtuiging om mee te werken aan de Restauratie: hij wilde mee roeien. Tijdgenoten roemden zijn scherpe inzicht in staatszaken en daarom vertrouwden zij hem constitutionele sleutelposities toe. Hierdoor heeft zijn denkwereld ook echt de restauratiepolitiek op cruciale momenten beïnvloed. Dat zijn scherpe geest zo goed is gedocumenteerd, levert een unieke inkijk in de leefwereld van een regent die zijn weg zocht in het restauratiebestel.

49

Van Lyndens optreden als regent laat zien dat hij een belangrijke schakel is geweest tussen het vroegmoderne en het moderne ethos en handelen van een politiek man. Van Lynden stierf op 16 januari 1841, aan de vooravond van de eeuw van het parlement. In 1814 zou het ideaaltype van de moderne politicus van socioloog Max Weber nog ruim een eeuw op zich laten wachten. De opkomst van het partijwezen en de moderne massademocratie aan het eind van de negentiende eeuw veranderden de leefomstandigheden en de status van een politicus. Voortaan werd politiek bedreven als roeping en als middel van bestaan. Een goed politicus moest beschikken over gedrevenheid, verantwoordelijkheidsgevoel en inschattingsvermogen.¹¹³ Om de scharnierfunctie van Van Lynden tussen het ancien régime en de moderne politiek op waarde te kunnen schatten, is het nuttig zijn optreden op basis van deze drie karaktereigenschappen te beschouwen.

Geboren in 1766, als telg van een van de aanzienlijkste regentenfamilies van de Republiek, handhaafde Van Lynden zich met wisselend

succes in het restauratiebestel. Vorstelijke gunst maakte het hervatten van zijn loopbaan mogelijk. De nieuwe staat had belang bij de medewerking van de notabelenelite die zich vanaf het begin van de negentiende eeuw had gevormd. Voor Van Lynden betekenden zijn functies meer dan erebaantjes. Hij toonde zich bewust van de constitutionele aardverschuiving die in 1795 in de Republiek had plaatsgevonden. Geboorterecht kon zijn openbare functie en optreden nooit meer legitimeren. Toch bepaalde het traditioneel standsbesef zijn politieke plichtsbesef. Hij bleef zich in zijn ambtsuitoefening verantwoordelijk voelen voor zijn familie, provincie en vaderland.

50 Door zijn gedrevenheid om deze drie belangen te dienen, hebben we goed in beeld gekregen welke elementen van de regententraditie Van Lynden kon overdragen en welke niet. Hij had zich duidelijk voorgenomen de traditie uit de Republiek in de nieuwe wetgeving van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden te verweven. Van Lynden trok echter op wezenlijke punten aan het kortste eind, zoals de openbaarheid van de Tweede Kamer, het petitierecht en het jachtrecht. De openbaarheid van het parlement en burgerlijke gelijkheid voor de wet waren verworvenheden van de Bataafse omwenteling waaraan de regententraditie zich moest aanpassen. Dat deed Van Lynden door de confrontatie in de Tweede Kamer niet te schuwen, wanneer hij het nodig vond zijn visie op deze zaken te verdedigen. Je zou ook kunnen zeggen dat zijn politieke inschattingsvermogen hem meermaals in de steek liet, omdat hij persoonlijk afstand miste tot deze zaken. Het kan zijn dat openbaar gezichtsverlies in het parlement voor hem van ondergeschikt belang was, want de wezenlijke zaken behartigde Van Lynden toch in het geheim. In de beslotenheid van de Raad van State gaf hij uiting aan het verantwoordelijkheidsgevoel voor zijn familie, de heerlijkheid Hoevelaken en de burgers van Gelderland. Ook daar hebben we gezien dat de wensenlijst van de Van Lyndens niet zomaar op tafel kon worden gelegd. Alleen met tact en behendigheid kon Van Lynden deze belangen in het nieuwe staatsbestel dienen.

De grondwetsherziening van 1848 wilde een eind maken aan de regententraditie in de politiek. Een geleerde nieuwkomer in de politiek als Thorbecke stoorde zich mateloos aan de behendigheid waarmee

een oud-regent als Van Lynden zijn verschillende publieke functies combineerde en inzette voor zijn persoonlijke belangen. Zulk gedrag had nog veel te veel weg van de persoonsgebonden betrekkingen uit de Republiek. De grondwet van 1848 verzette de wettelijke bakens zodanig dat de relatie tussen de burgers en de overheid gebaseerd was op publiek recht, zonder aanzien des persoons.¹¹⁴ De politieke rol van de Van Lyndens was daarmee allesbehalve uitgespeeld. Tussen 1848 en 1890 leverde de familie nog eens veertien bestuurders. De regentenfamilies hebben tot ver in de negentiende eeuw een dominante rol gespeeld in de Nederlandse bestuurlijke elite.¹¹⁵ In de volgende hoofdstukken zal blijken dat de mores van een regent als Van Lynden breed gedragen werden in de gerestaureerde Staten-Generaal.